

Riksinventering av skrattnås 2002

Resultat för Skåne

ISOFS serie av riksinventeringar var det skrattnåsens tur 2002. Detta uppfattade vi från SkOF:s sida som ett mycket bra val. Skrattnåsens tillbakagång i Sverige under senare decennier är nämligen välkänd – men tyvärr inte väldokumenterad på riksnivå. Däremot finns det flera regionala inventeringar som visar en dramatisk tillbakagång under framförallt 1980-talet, men också på en viss återhämtning, eller åtminstone stabilisering av stammen, under senare år.

KENNETH BENGTTSSON

I ett utmärkt arbete av Fredriksson, publicerat i VF 1979, uppskattades på goda grunder det svenska beståndet till omkring 270.000 par 1970. Möjligen var detta kulmen för skrattnåsen i Sverige, möjligen hade tillbakagången redan inletts. Regionala inventeringar påvisar

därefter dramatiska nedgångar. För Skånes del nåddes av allt att döma botten 1990 då det blott registrerades omkring 5000 häckande par i landskapet. Detta ska jämföras med att 29.000 par beräknades häcka i Skåne 1970 (Jönsson & Karlsson 1990). Nyare inventeringar i

Skåne (1995, 2000 och 2002) antyder att arten stabiliserat sig på en något högre nivå än under bottenåren runt 1990. För riket som helhet lär vi aldrig få reda på hur liten stammen var när lågvattenmärket nåddes men riksinventeringen 2002 kommer förhoppningsvis att ge en god och aktuell bild av läget och fungera som god jämförelse med resultatet från 1970-talet.

Inventeringen 2002 – metod och resultat

Eftersom en heltäckande inventering av skrattnåsar genomfördes i Skåne så sent som 2000 beslutade SkOF att denna skulle stå som bas för riksinventeringen. Vi genomförde således inte någon organiserad inventering 2002. Däremot uppmuntrade vi alla att rapportera de kolonier man stötte på under sina färder i landskapet.

Trots frånvaron av organiserad inventering blev täckningen mycket god och resultatet användbart för uttolkning av tillståndet för skrattnåsen i Skåne. De områden varifrån det inte kom några rapporter alls var få och höll förhållandevis få par 2000. Det gäller framförallt tre kolonier i Osby och Östra Göinge kommuner som tillsammans höll 150 par 2000 samt en koloni vid Sturup i Lunds kommun som höll 120 par 2000. Resultatet för 2002 kan därför misstänkas ha varit några hundra par bättre än vad slutsumman visar. Vi kan därför antaga att populationen uppgick till omkring 7000 par under 2002 (tabell 1).

Skrattnåskolonier är så pass få idag att det är tämligen enkelt att få en årlig bild av förekomsten. Således har vi även siffror för 2001 då majoriteten av kolonierna räknades. Trots att insatserna detta år var än mindre organiserade blev antalet rapporterade par högre än både 2000 och 2002! Totalt har vi rapporter för 35 kolonier 2000, 28 kolonier 2001 och 27 kolonier 2002. Nedan presenteras kortfattat vad som är känt om skrattnåsen i Skåne sedan 1970:

1970: Stammen antas ha uppgått till 29 000 par (Jönsson & Karlsson 1990).

1990: Inventering påvisade blott 5000 par – en botten-

nivå (Jönsson & Karlsson 1990).

1995: Inventering påvisade 8000-8500 par i 22 kolonier (Bengtsson 1995).

2000: Organiserad inventering påvisade 6750 par i 35 kolonier (Bengtsson 2001).

2001: Minst 7300 par i 28 kolonier – översiktlig inventering.

2002: Minst 6692 par i 27 kolonier – översiktlig inventering. Troligen höll beståndet omkring 7000 par.

Vi anar alltså en stabilisering av populationen till 7000-8000 par under senare del av 1990-talet och 2000-talets inledande år. Det finns tecken som tyder på viss spridning till nyanlagda dammar runt om i landskapet och därmed kanske en möjlighet för viss ytterligare återhämtning. Sådana dammar, oftast anlagda som fosfor- och kvävefallor, förefaller attrahera skrattnåsen – åtminstone om dom är tillräckligt stora och framförallt om de är försedda med öar. Glädjande nog har skrattnåsen också svarat positivt på restaureringsarbetena vid Krankesjön och är sedan ett par år tillbaka återigen en årligt förekommande häckfågel. Dock tror artikelförfattaren inte att det är läge att ropa faran över. Flera av de stora kolonierna är utsatta för hot, bl.a. i form av igenväxning och markexploatering. Vi bör därför fortsätta vår bevakning av arten.

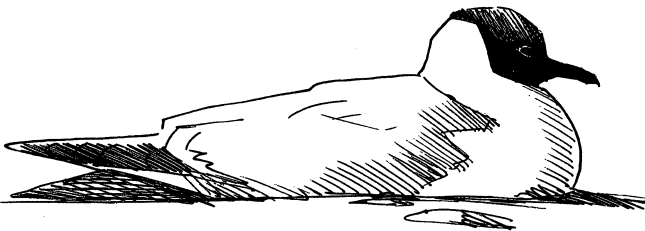
Förekomst i Skåne

Den skånska delen av atlasinventeringen under 1970-80-talen påvisade en tämligen spridd förekomst i Skåne. Luckorna i utbredningen inskränkte sig till Österlen med delar av Linderödsåsen samt till områden i de nordliga skogsbygderna. Under senare år har denna bild förändrats högst väsentligt och förekomsten är numera koncentrerad till framförallt tre huvudområden – Malmö, skärgårdskusten i nordost samt till sydsånska sjölandskapet.

I nordväst är kolonierna sedan många år både få och små och samma bild gäller egentligen för hela västra Skåne. Undantaget är den stora (och på sikt hotade!) kolonin i Malmö. I den sydvästligaste delen av landskapet – som förr höll tusenhövdade kolonier – finns t.ex. bara spillror kvar idag. I nordligaste Skåne

TABELL 1. KÄNDA FÖREKOMSTER 2000 OCH 2002 I ANTAL HÄCKANDE PAR

Koloni(er)	2000	2002
Hallands Väderö	10	10
Stenkrossen	13-15	?
Hasslarp	30	11
Landskrona	50	0
Örkelljunga (2)	22	?
Perstorp (3)	295	170
Magle, Hässleholm	300	800
Store mosse, Sösådal	?	15
Ageröds mosse	15	6
Örtofta	?	275
Krankesjön	101	200
Lomma	25	25
Malmö (2)	1200	1300
Vallby, Staffanstorp	92	35
Bramstorp, Sturup	100	?
Lilla Hammars näs	75	35
Flommen, Skanör	6	0
Eskilstorps holmar	0	13
Trelleborg (2)	275	280-330
Sote mosse	9	?
Sillesjö	60	?
Länsmannamossen	320-350	200
Furuhus mosse	500	500
Torsjön	440	400
Skurup	33	40
Bromma, Ystad	280	?
Hörby	200	200
Sjöbo	733	998
Skärgårdskusten	1397	1120
Bromölla	0	59
Solberga, Knislinge	10	?
Osbysjön	65	?
Malsjön, Osby	75	?
Totalt	~ 6750	~7000

finns blott ett fåtal kolonier kvar i Hässleholm, Osby, Perstorp och Örkelljunga kommuner. Störst i detta område är för närvarande kolonin i Magle våtmark utanför Hässleholm. I Kristianstadsområdet, som förr höll åtskilliga stora kolonier i bl.a. Hammarsjön, väljer numera skrattmåsar att bosätta sig längs kusterna och på skärgårdsöarna. Rikast förekomst finner vi idag i de centrala södra delarna av landskapet. Området Skurup-Ystad-Sjöbo-Hörby är hemort för drygt 2000 par eller omkring 30 % av det skånska beståndet.

Denna rapport bygger på uppgifter från åtskilliga personer. Utan er hade vi inte haft den goda bild av skrattmåsens förekomst i Skåne som vi har. Ett stort tack till er alla. Och jag hoppas att ni fortsätter räkna skrattmåsar!

Referenser

- Bengtsson, K. 1995. Skrattmåsen i Skåne 1995. Anser 34:275-278.
- Bengtsson, K. 2001. Skrattmåsen i Skåne 2000. Anser 40:15-21.
- Fredriksson, S. 1979. Skrattmåsen i Sverige. Vår Fågelvärld 38:173-200.
- Jönsson, P.E. & Karlsson, J. 1990. Skrattmåsen på stark tillbakagång i Skåne. Anser 29:284-285.

KENNETH BENGTSSON

040-43 31 64

larus.bengtsson@swipnet.se

Backsvalan i Skåne 2003

The Sand Martin Riparia riparia in Scania 2003

"I Skåne är hon, berättar Sven Nilsson i Skandinavisk Fauna 1858, allmän i jordbrinkar, i sandiga stränder och åar, sandgropar, lergrafvar, jordvallar, och i höga stenbroar." På 1940-talet skriver Bertil Hanström (Holmström) att "Allmännast i landet är hon kanske på sina håll i Skåne, ej minst i lertagen vid tegelbruken på Vens nordkust samt under torven i de branta backafallen, som äro så utmärkande för denna ö".

KENNETH BENGTTSSON

Trots frånvaron av äldre skattningar eller antalsuppgifter kan vi nog vara övertygade om att backsvalan förekom betydligt talrikare i Skåne i forna tider än vad den gör idag. Från början av 1980-talet och i samband med atlasinventeringen (i Skåne 1974-1984) bedömdes att 10-15.000 häckande par fanns i landskapet. I redovisningen för Skåne (Andell & Nilsson) kan vi se att hela 249 rutor av totalt 510 konstaterades hysa bebodd koloni. Det vill säga att det under atlasperioden fanns bebodda kolonier i varannan atlasruta – i 50 % av Skåne! Eftersom arten är opportunistiskt lagd och utnyttjar tillfälligt exponerade ytor eller tillfälligt skapade branter har näppeligen samtliga rapporterade rutor hyst häckande backsvalor årligen under hela den tioåriga atlasperioden. Trots detta känns andelen bebodda områden under åren 1974-84 som varande betydligt fler än under 2003. Något försök till landskapstäckande inventering av arten gjordes inte förrän 1994.

Inventeringen 1994

För första gången någonsin inventerades backsvalan i Skåne 1994 (Bengtsson). Denna inventering fokuserade på förekomsten i landskapets olika täkter. Till vår hjälp hade vi

fått uppgifter om samtliga täkter från Länsstyrelsen och totalt inventerades 160 olika områden. I denna summa ingick också spontant rapporterade kolonier i naturliga biotoper, exempelvis från Backafall på Ven och från strandbrinkar längs syd- och ostkusten. Resultatet för inventeringen blev 8869 rapporterade par men i rapporten antogs att den verkliga förekomsten var högre. Från början av 1980-talet och i samband med atlasinventeringen bedömdes att 10-15.000 par fanns i landskapet. Inventeringen 1994 uteslöt inte att detta antal fortfarande var aktuellt. Emellertid – med 2003 års erfarenhet som referens – kan idag bedömas att totalsumman för 1994 näppeligen översteg 10.000 par. Erfarenheterna från 2003 berättar nämligen att det inte finns så många goda bosättningsmöjligheter utanför täkterna.

Inventeringen 2003

Inventeringen genomfördes eftersom SOF utsett arten till riksinventeringsart 2003. Ett uppdrag med metodbeskrivning gick i god tid ut till lokalklubbar och kommunornitologer. Vidare publicerades uppdraget i Anser och på föreningens hemsida. Tyvärr fick vi inte samma hjälp av Länsstyrelsen som vid inventeringen

1994. Dom kunde nämligen inte förse oss med aktuella uppgifter om befintliga grustakter i landskapet. Detta var illa och försämrade sannolikt slutresultatet för inventeringen något. Till vår hjälp hade vi istället en delvis inaktuell täktlista från 1999 (erhållen i samband med inventering av svart rödstjärt) samt den gamla listan från 1994. Åtskilliga av täkterna i dessa listor var igenlagda 2003. Värre var att nya täkter inte kom till inventerarnas kännedom. Metodiken för själva inventeringen var tämligen enkel. Vid minst två besök under juni-juli skulle samtliga bohål räknas samt en uppskattning om antalet bebodda hål göras. Vidare önskade vi en lokalbeskrivning (täkt, naturbrant eller annat) samt uppgifter om eventuella hot mot lokalerna.

Resultat

Trots utebliven information om täkterna i landskapet genomfördes inventeringen på ett gediget och vältäckande sätt. Vi gör bedömningen att flertalet kommuner blivit heltäckande inventerade och att goda efterhandsbe-

dömningar har kunnat göras för bristfälligt inventerade kommuner. Det är blott för två kommuner – Kävlinge och Ystad – som resultatet känns riktigt osäkert. För dessa två kommuner har vi istället tvingats göra bedömningar utifrån resultaten för 1994. Även Tomelilla känns aningen underinventerad och för Eslövs del utgör en mycket svårinventerad koloni på Rönneholms mosse (torvtäkt) en möjlig felkälla. Slutresultaten för dessa fyra kommuner är justerade i tabell 1. För övriga dåligt inventerade kommuner (Båstad, Hörby, Perstorp och Staffanstorp) har samtal med boende i kommunerna gett vid handen att det knappast förekommit backsvalor inom kommunens gränser 2003. För kolonier där det blott meddelats antal hål har 65 % av dessa beräknats varit bebodda.

Resultatet när alla uppgifter bokförts och analyserats blir 8646 par (8163 rapporterade). Detta ligger mycket nära resultatet för 1994 års inventering som blev 8869 par. Eftersom vi gör bedömningen att 2003 års inventering är väl genomförd och att missade kolonier är

En del av andra kullen backsvalor på Spillepeng (se mer om den kolonin på nästa uppslag). FOTO: KENNETH BENGTTSSON.

få tror vi att vi kan slå fast att det fanns omkring 9000 par häckande backsvalor i Skåne 2003. Resultatet för 1994 års inventering tros vara något mer i underkant av det verkliga, se

resonemang ovan. Dock är differensen mellan de två inventeringarna så pass liten att vi inte kan slå fast några stora beståndsfuktuationer under den aktuella tioårsperioden.

TABELL 1. ANTAL KOLONIER OCH HÄCKANDE PAR KOMMUNVIS 1994 OCH 2003.

Notera att för 1994 gäller localsiffrorna antalet inventerade lokaler (således även obesatta lokaler) medan siffrorna för 2003 gäller för besatta lokaler.

Skånsk kommun	Inventerade lokaler 1994	Bebodda kolonier 2003	Rapporterade par 1994	Rapporterade par 2003	Bedömning av par 2003	Trend 1994-2003
Bjuv	4	?	60	50	•50	•
Bromölla	2	5	235	247	247	•
Burlöv	1	2	30	351	351	+
Båstad	iu.	0?	iu.	0?	0	?
Eslöv	6	4	357	541	600	+
Helsingborg	iu.	2	iu.	180	180	?
Hässleholm	20	13	951	1599	1599	+
Höganäs	iu.	1	iu.	40	40	?
Hörby	1	1	161	5	5	-
Höör	7	1	91	3	3	-
Klippan	8	4	208	197	197	•
Kristianstad	29	15	1453	1254	1254	-
Kävlinge	7	2	284	60	260	?
Landskrona	1	2	725	990	990	+
Lomma	1	2	0	80	80	+
Lund	5	8	413	378	378	•
Malmö	3	2	363	73	73	-
Osby	iu.	4	iu.	174	174	?
Perstorp	iu.	iu.	iu.	0?	0	?
Simrishamn	9	2	114	80	80	•
Sjöbo	7	6	885	438	438	-
Skurup	3	5	211	222	222	•
Staffanstorps	1	iu.	40	0?	0	-
Svalöv	1	1	0	7	7	•
Svedala	3	3	395	187	187	-
Tomeållar	10	3	70	26	50	•
Trelleborg	4	7	349	271	271	•
Vellinge	3	3	87	104	104	•
Ystad	12	4	398	73	273	?
Åstorp	1	1	260	125	125	-
Ängelholm	5	4	578	125	125	-
Örkelljunga	2	3	17	79	79	+
Östra Göinge	4	1	134	204	204	+
TOTALT	160	111	8869	8163	8646	

Förekomst

Backsvalan är spridd över hela landskapet, men den tätaste förekomsten är idag förlagd till den nordöstra delen. Bromölla, Hässleholm, Kristianstad, Osby och Östra Göinge kommuner höll 3478 par eller 38,6 % av den totala skånska populationen 2003. För nordvästra Skånes del noterar vi en markant nedgång sedan förra inventeringen. Emellertid förblev flera kommuner i detta område oinventerade 1994 varför siffermässiga jämförelser inte låter sig göras. Men såväl uppgifter från Åstorp och Ängelholm som muntliga uppgifter från ansvariga i KOF talar om en markant minskning av antalet kolonier i regionen.

Kolonierna

Totalt rapporterades 111 kolonier. Den största fanns likt förra gången på Ven och uppskattades till 600 par. Därefter följde Finja, Hässleholm med 520 par, Bäckaskog, Kristianstad 451 par, Glumslövs backar, Landskrona 390 par och Spillepeng, Burlöv 350 par. Genomsnittskolonin bestod av 73,5 par och spannet var 600-1 par.

Vi har fått in lokalbeskrivningar för 91 av de rapporterade 111 kolonierna. Vi finner som väntat en stor dominans för grus-, ler- eller sandtäkter med 50 kolonier (55 %). Därefter följde diverse jordhögar (tex. matjordshögar, jordvallar och vägbyggen) med 21 kolonier, naturliga erosionsbranter med åtta kolonier, kalkbrott – fem kolonier, stenbrott – tre kolonier i samma brott, torvtäkter – två kolonier samt hamnpirar med två kolonier.

Hot

Hot mot kolonier har meddelats i några fall. Utöver det välkända hotet med nedlagda/igenfyllda grustag rapporterades följande hot; räv/grävlingpredation (5), ras (4), igenväxning (3), barn (1), lärkfalk (1), schaktning (1) och skyfall (1). Eftersom backsvalan till stor del är beroende av mänskligt skapade branter i olika täkter är givetvis skötseln och kontinuiteten av lämpliga branter väsentlig för artens fortbestånd. Det vore därför vällovligt om åtminstone delar av nedlagda täkter kunde sparas åt backsvalorna.

Om branter sparas är det emellertid viktigt att sörja för framtida skötsel av dessa. Lämnas dom åt sitt öde så drabbas branterna tämligen snabbt av igenväxning, alternativt av ras. Exemplet från Spillepeng i Burlövs kommun (se *nedan*) visar att iordningställda och skötta branter kan attrahera många backsvalor och att stora kolonier snabbt kan etableras i före detta backsvalefattiga områden.

Något om kolonin på Spillepeng

Några uppgifter om häckningsutfall har inte kommit in och det efterfrågades ej heller i upproppet. En koloni – Spillepeng – följdes emellertid noga varför något kan sägas om just denna. Kolonin ligger inne på SYSAV:s område och branterna justeras med hjälp av SYSAV inför varje säsong. Backsvalorna var igång tidigt vid denna koloni 2003. Redan den 11 maj sågs dom i intensiv trafik med bomaterial (ffa vita fjädrar). Åtskilliga bohål var således färdigrävda redan vid detta datum. Kolonin växte snabbt till rekordantalet 350 bebodda bon och förstakullen flög från och med sista juniveckan. Framgången tycktes ha varit maximal och under veckorna som följde fanns det väldigt många backsvalor i området. Förutom en lyckad jakt av lärkfalk noterades ingen predation under hela säsongen. Backsvalorna var därför mycket mer harmoniska än under fjolåret då varningsläten och tillfälliga flykter från området var frekventa (bl.a. var katt och tornfalk idogt närvarande 2002). Uppskattningsvis 200 par drog framgångsrikt fram även en andra kull och vi misstänker att det också blev några tredjekullar (eventuellt sena andrakullar). Den 13 september sågs den sista ungen sittande i bohålets mynning. Därefter var 136 dagars intensiv och framgångsrik backsvaleproduktion till ända. Och en jobbig tystnad lade sig över nejden!

Vi gissar på 350 x 3 ungar i förstakullen och 200 x 3 ungar i andrakullen. Det innebär i så fall 1650 nya backsvalor från Spillepeng. Eftersom denna koloni är helt befriad från andra hot än naturlig predation är säkerligen framgången här inte representativ för hela Skåne. Dock kan misstänkas att väderförhållanden och

andra betingelser var goda under 2003 varför reproduktionen bör ha varit åtminstone hyfsad för Skåne som helhet.

Referenser

- Andell, P. & Nilsson, L. 1987. Svensk fågelatlas i Skåne. Del 5. Anser 26:241-258.
 Bengtsson, K. 1995. Backsvalan i Skåne 1994. Anser 34:1-6.
 Holmström, C.T. 1942. Våra fåglar i Norden, del 1. Bokförlaget Natur och Kultur. Stockholm.
 Nilsson, S. 1858. Skandinavisk Fauna. Foglarna. I-II. 3:e uppl. Lund.

SUMMARY

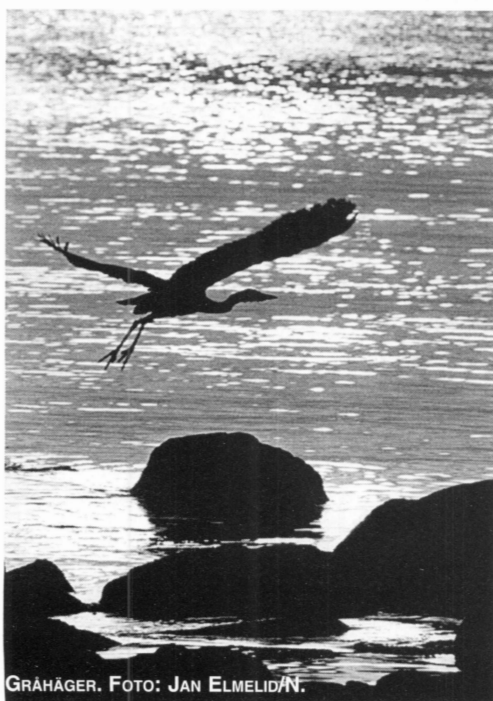
A census of Sand Martin was carried out in Scania in southern Sweden 2003. Almost the whole region was satisfactorily covered and we can with reasonable certainty conclude that 9000

pairs were breeding. The number of living colonies was 111 and most of these were situated in different types of gravel pits. During the 1980ies it was estimated that the population was 10-15000 pairs. A census in 1994 gave 8869 pairs and an estimate gave less than 10000 pairs in the province. The difference between the censuses of 1994 and of 2003 is small and we can not establish any great population fluctuations in the 10 year period. The Sand Martin was also counted in the rest of Sweden during 2003. Analyses of this census is not done yet but strongly indicates greater population fluctuations in many parts of northern Sweden.

KENNETH BENGTSSON
 Grönvägen 5B
 232 32 Arlöv

Gråhäger

GRÅHÄGER. FOTO: JAN ELMELID/N.

- riksinventeringsart 2004

Efter fjolårets batalj med backsvalor är det alltså gråhägerens tur 2004. Tyvärr finns det i skrivande stund ännu inte någon framtagna metodik från huvudmannen SOF. Den är utlovad till VF, nummer 1:2004 (februari). Detta är väl sent för att ge alla lokala inventerarkrafter bra förutsättningar för en väl genomförd inventering. För Skånes del tillkommer ytterligare några försvårande faktorer – dels den pågående Atlasinventeringen, dels det faktum att vi inte lyckats engagera någon regionalt ansvarig att planera, leda och dokumentera inventeringen.

Med ovanstående som argument tar jag mig därför friheten att besluta att vi får göra så gott vi kan och hinner med hägrarna 2004. Atlasinventeringen är det absolut viktigaste under kommande fem år och den vill vi inte konkurrera med. Atlasinventeringen kommer också i sig att ge oss en god bild av såväl geografisk